

ԱԳՐՈՒԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ՏԵԽՆՈԼՈԳԻԱ
Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարան
AGRICULTURE AND TECHNOLOGY АГРОНАУКА И ТЕХНОЛОГИЯ

Միջազգային գիտական
պարբերական

ISSN 2579-2822

Կայքէջ՝ anau.am/scientific-journal

doi:10.52276/25792822-2021.1-41

ՀՏԴ 633.11:338.43 (479.25)

ՀՀ ՇԻՐԱԿԻ ՄԱՐԶՈՒՄ ՀԱՅԱՅԱՏԻԿԱՅԻՆ ԿԼԱՍՏԵՐԻ ՁԵՎԱՎՈՐՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՊԱՐԵՆԱՅԻՆ ԱՆԿՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԳՈՐԾՈՆ

Ա.Ե. Ոսկանյան տ.գ.թ., Մ.Է. Հովհաննիսյան տ.գ.թ.
 Հայաստանի ազգային ագրարային համալսարան
ashot.voskan@gmail.com, marianna_hovhannisian@mail.ru

Տ Ե Ղ Ե Կ ՈՒ Թ Յ ՈՒ Ն

Բանալի բառեր՝
 հացահատիկային կլաստեր,
 պարենային անվտանգություն,
 պետական աջակցություն,
 ինքնաբավության մակարդակ,
 նորարարական տեխնոլոգիաներ

Ա Մ Փ Ո Փ Ա Գ Ի Ր

Հայաստանի գյուղատնտեսության ոլորտում կլաստերների ձևավորումը կարող է նպաստել պարենային արժեզրթայում առկա խոչընդոտների հաղթահարմանը, հացահատիկի արտադրության տնտեսական արդյունավետության բարձրացմանը:

ՀՀ Շիրակի մարզում հացահատիկային կլաստերի ներդրման ծրագրի իրականացումը ենթադրում է ճյուղի արդյունավետ վարման համակարգերի, ֆերմերային տնտեսություններում նորարարական տեխնոլոգիաների կիրառում, ռեսուրսների նպատակային օգտագործում, մրցակցային միջավայրի ապահովում, հացահատիկային մշակաբույսերի բերքատվության և շահութաբերության մակարդակի բարձրացում:

Նախաբան

Հայաստանում հացահատիկի արտադրության զարգացումը պարենային անվտանգության ապահովման գերակա խնդիր է: Ռազմավարական նշանակություն ունի հատկապես պարենային ցորենով ինքնաբավության մակարդակի բարձրացումը:

Ներկայումս բերքատվության և շահութաբերության բարձրացում կարելի է ապահովել բացառապես նորարարական տեխնոլոգիաների կիրառմամբ, արդյունավետ համագործակցությամբ, պետական աջակցության ծրագրերի իրականացմամբ, առկա ռեսուրսների օպտիմալ օգտագործմամբ և տարածաշրջանում հիմնական դերակատարների համակարգված գործունեությամբ: Կլաստերային մոդելի գործարկմամբ հնարավոր է համակարգել տարածքային և արտադրական մասնագիտաց-

մամբ տնտեսությունների ու կառույցների գործունեությունը: Ընդ որում՝ կարևորվում է ՀՀ կառավարության աջակցությունը, քանի որ կլաստերային մոտեցումների կիրառումը պետք է դիտարկվի որպես վարվող ագրարային քաղաքականության բաղկացուցիչ մաս:

Նյութը և մեթոդները

Ուսումնասիրությունները և վերլուծությունները իրականացվել են կլաստերային մոտեցումների կիրառման միջազգային փորձի, ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի տվյալների, Շիրակի մարզի զարգացման ծրագրերի հիման վրա: Կիրառվել են հետազոտության ընդհանուր, հատուկ մասնագիտական, մոնոգրաֆիկ, հաշվային-վիճակագրական, համեմատական, տեսական ընդհանրացման և այլ մեթոդներ:

Աղյուսակ 1. Հացահատիկային և հատիկաընդեղեն մշակաբույսերի ցանքատարածությունները, միջին բերքատվությունը և համախառն բերքը*

Երկիրը, մարզը	Ցանքատարածությունները, հազ. հա				Բերքատվությունը, ց/հա				Համախառն բերքը, հազ. տ			
	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019	2016	2017	2018	2019
Հայաստանի Հանրապետություն	198,2	155,3	130,2	121,2	30,7	19,8	26,1	16,9	604,2	302,5	337,7	198,7
ՀՀ Շիրակի մարզ	48,5	41,9	35,6	33,6	33,2	19,2	30,8	14,7	157,5	77,6	108,6	44,1

* Հայաստանի Հանրապետության Շիրակի մարզը թվերով, 2019, ՀՀ սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2019 թվականի հունվար-դեկտեմբերին, 2020:

Հայաստանում հացահատիկի արտադրությամբ հիմնականում մասնագիտացված են Շիրակի, Սյունիքի, Գեղարքունիքի, Լոռու, Արագածոտնի, Տավուշի և Կոտայքի մարզերը: Շիրակի մարզում հացահատիկի մշակությունը զարգացած է Ախուրյանի տարածաշրջանում, ինչպես նաև Արթիկի և Անիի տարածաշրջանների ցածրադիր գոտիներում: Մարզի հացահատիկային և հատիկաընդեղեն մշակաբույսերի ցանքատարածությունները, միջին բերքատվությունը և համախառն բերքը ներկայացված են աղյուսակ 1-ում:

Ըստ աղյուսակ 1-ի՝ առավելագույն համախառն բերք է ստացվել 2016 թվականին: Հարկ է նշել, որ 2016 թվականի համեմատությամբ 2019-ին Շիրակի մարզում համախառն բերքը նվազել է 113,4 հազ. տոննայով, ցանքատարածությունները կրճատվել են 14,9 հազ. հեկտարով, իսկ բերքատվության անկումը կազմել է 16,1 ց/հա: Հացահատիկի արտադրության նման ցածր տնտեսական արդյունավետությունը պայմանավորված է՝

- բարձրորակ, մարզի բնակլիմայական պայմաններին համապատասխանող սերմացուի ոչ բավարար քանակությամբ,
- ինտենսիվ տեխնոլոգիաների բացակայությամբ,
- մշակվող հողատարածքների ցածր բերրիությամբ (շուրջ 40 %-ը ենթարկված է տարբեր աստիճանի էրոզիայի),
- մարզում գործող 28,2 հազար ընտանեկան (գյուղացիական) տնտեսություններում օպտիմալ ցանքաշրջանառության և անհրաժեշտ ագրոտեխնիկական միջոցառումների բացակայությամբ,
- ագրարային ոլորտում տնտեսավարողների, պետական կառավարման մարմինների և այլ սուբյեկտների ոչ արդյունավետ համագործակցությամբ,
- շահագործվող գյուղատնտեսական տեխնիկայի մաշվածությամբ,
- բնական, տարերային գործոնների ազդեցությամբ (հետևանքային կորուստները կազմում են շուրջ 50 %),
- գյուղատնտեսության ապահովագրության մեխանիզմների դանդաղ արմատավորմամբ:

Արդյունքները և վերլուծությունը

Կորոնավիրուսային համավարակի և ռազմական դրության պայմաններում կարևորվում է սահմանամերձ բնակավայրերում արտադրության կազմակերպական և տնտեսական միջավայրի բարելավումը, ինչը կարող է նպաստել զբաղվածության մակարդակի և ֆերմերային տնտեսությունների եկամուտների կայունացմանը: Հարկ է նշել, որ հացահատիկի մշակությամբ զբաղվող տարածաշրջաններում արդյունավետ չի օգտագործվում ցորենի արտադրական և ռեսուրսային ներուժը, ինչի հետևանքով, ըստ տարիների դիսմիկայի, չի ավելանում տեղական արտադրությունը, չի նվազում ներկրման ծավալը: Ընդ որում, ցորենի ոչ բավարար պաշարներով պայմանավորված, Հայաստանը ներկայումս էլ ներմուծող երկիր է:

Ցորենի ամբողջական առաջարկի և օգտագործման հաշվեկշռի փաստացի ցուցանիշները ներկայացված են աղյուսակ 2-ում:

Ըստ աղյուսակ 2-ի՝ 2015 թ. համեմատությամբ 2019-ին ցորենի արտադրության ծավալները նվազել են 250,1 հազ. տոննայով, իսկ ամբողջական առաջարկը՝ 33,8 հազ. տոննայով: Հայաստանի ազգային պարենային հաշվեկշռի տվյալների համաձայն՝ նույն ժամանակահատվածում պարենային ցորենի ինքնաբավության միջին մակարդակը նվազել է 23,6 տոկոսային կետով, ինչը պայմանավորված է հացահատիկային ցանքատարածությունների կրճատմամբ և բերքատվության անկմամբ (ՀՀ ազգային պարենային հաշվեկշիռ, 2015-2019 թթ.):

Կորոնավիրուսի տնտեսական հետևանքները մեղմելու նպատակով Կառավարությունը 2020 թ. իրականացրել է աշխանացան ցորենի արտադրության խթանման պետական աջակցության ծրագիր: Վերջինիս համաձայն՝ 1 կգ սերմացուի համար տրվող սուբսիդավորման կամ փոխհատուցման գումարը սահմանվում է 70 դրամ, ինչը հնարավորություն է տալիս շահառուներին մատչելի պայմաններով՝ շուկայական արժեքից առավել ցածր գնով, ձեռք բերել որակյալ սերմեր (ՀՀ էկոնոմի-

կայի նախարարության պաշտոնական կայքէջ, www.mineconomy.am): Ընդ որում՝ ընթացիկ տարում մարզերում կիրականացվի նաև գարնանացան հացահատիկային և կերային մշակաբույսերի արտադրության խթանման պետական աջակցության ծրագիր:

Մեր կարծիքով՝ ցորենի արտադրությունում իրականացված միջոցառումները, այդ թվում՝ 1 կգ սերմացուի համար տրվող սուբսիդավորման կամ փոխհատուցման գումարը 70 դրամ սահմանելը, ընդհանուր առմամբ ինքնաբավության մակարդակի բարձրացման գործում բեկումնային նշանակություն չի ունենա:

ՀՀ կառավարության ծրագրում կարևորվում են գյուղատնտեսության արդյունավետության, պարենային անվտանգության մակարդակի բարձրացումը, արդի տեխնոլոգիաների ներդրումը, արտահանման ծավալների ավելացումը, գյուղատնտեսական ամբողջ արժեքը բարձրացնելու փոքր տնային տնտեսությունների, գյուղացիական կոոպերատիվների, վերամշակողների և արտահանողների եկամտաբերության ավելացումը (ՀՀ կառավարության ծրագիր, 2019):

Գյուղատնտեսության արդյունավետ վարման նպատակով խնդիր է դրվում ստեղծել կրթական, գիտահետազոտական, արդյունաբերական կլաստերներ և խթանել համագործակցությունը: Հետևաբար անհրաժեշտ է գյուղատնտեսության զարգացման ինտեգրացիոն ուղուց անցում կատարել ինովացիոն ուղու և մի շարք

արտադրատեսակների ներմուծումը փոխարինել տեղական արտադրությամբ, ինչը կնպաստի պարենային անվտանգության մակարդակի աստիճանական բարձրացմանը: Կարծում ենք, որ հատկապես հացահատիկի արտադրությամբ մասնագիտացված մարզերում բարձր արդյունավետություն կապահովի կլաստերային մոտեցումների կիրառումը: Հարկ է նշել, որ դրանք առավելագույնս են համապատասխանում հացահատիկային տնտեսության կազմակերպման և կառավարման պահանջներին: Ուստի նպատակահարմար է Շիրակի մարզում իրականացնել հացահատիկային կլաստերի զարգացման ծրագիր, ինչը կնպաստի ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործմանը և պարենային անվտանգության ապահովմանը:

Կլաստերներն առաջին անգամ մանրամասն ուսումնասիրել է ամերիկացի գիտնական Մ. Պորտերը: Ըստ նրա՝ կլաստերը փոխկապակցված, համագործակցող կազմակերպությունների և հաստատությունների տեղաբաշխումն է մեկ աշխարհագրական վայրում, առանձին տարածաշրջանի կտրվածքով (A.H. Acayır, 2005): Շատ կլաստերներ ընդգրկում են պետական կառավարման մարմիններ, տարբեր հաստատություններ, համալսարաններ, ստանդարտացման կենտրոններ, առևտրային ընկերություններ, որոնք իրականացնում են մասնագիտացված վերապատրաստում, ցուցաբերում տեխնիկական աջակցություն և տրամադրում անհրաժեշտ տեղեկատվություն:

Աղյուսակ 2. ՀՀ ցորենի հաշվեկշիռը 2015-2019 թթ.*

Գ/հ	Ցուցանիշներ	Չափման միավորը	2015 թ.	2016 թ.	2017 թ.	2018 թ.	2019 թ.	2019 թ.՝ 2015-ի համեմատությամբ, %
1	Պահուստները տարեսկզբին	հազ. տ	502,1	583,1	591,1	529,7	530,0	105,5
2	Արտադրություն	-,-,-	362,7	350,4	176,4	187,5	112,6	31,0
3	Ներմուծում	-,-,-	383,4	323,8	374,0	417,2	325,6	84,9
4	Ամբողջական առաջարկ	-,-,-	1248,2	1257,3	1141,5	1134,4	968,2	77,6
5	Սննդի նպատակով օգտագործվող	-,-,-	430,4	422,2	396,4	393,1	392,3	91,1
6	Անասնակեր	-,-,-	125,4	128,4	104,5	118,0	111,5	88,9
7	Կորուստներ	-,-,-	58,8	63,5	61,0	57,5	49,0	83,3
8	Սերմացու	-,-,-	32,7	32,6	24,6	19,9	17,9	54,7
9	Արտահանում	-,-,-	13,0	15,7	19,2	8,9	3,3	25,4
10	Այլ նպատակով օգտագործվող	-,-,-	4,8	3,8	6,1	7,0	5,6	116,6
11	Պահուստները տարեվերջին	-,-,-	583,1	591,1	529,7	530,0	388,6	66,6
12	Ընդամենը օգտագործվող	-,-,-	1248,2	1257,3	1141,5	1134,4	968,2	77,6
13	Ինքնաբավության մակարդակը	%	49,5	53,2	33,2	31,5	25,9	նվազել է 23,6 տոկոսային կետով
14	Մեկ շնչի հաշվով սպառվող	կգ/տարի	153,4	151,2	142,3	141,5	141,6	92,3

*Կազմվել է հեղինակների կողմից՝ «Պարենային ապահովություն և աղքատություն, 2020 թ. հունվար-հունիս» տեղեկագրի տվյալների հիման վրա:

Տարածաշրջանային կլաստերի հայեցակարգային մոտեցումներին անդրադարձել է նաև ամերիկացի տնտեսագետ Մայքլ Էնրայթը: Ըստ նրա՝ տարածաշրջանային կլաստերն արդյունաբերական կլաստեր է, որում ընդգրկված անդամ ընկերություններն աշխարհագրորեն մոտ են միմյանց (M.J. Enright, 1992): Չեռագայում նա սահմանեց, որ տարածաշրջանային կլաստերը տնտեսության մեկ կամ մի քանի հարակից ոլորտներում գործող ընկերությունների աշխարհագրական համախումբ է (M.J. Enright, 2000):

Ներկայումս հացահատիկային կլաստերի զարգացման ծրագրեր իրականացվում են Կանադայում, Ռուսաստանում, Ղազախստանում և այլ երկրներում:

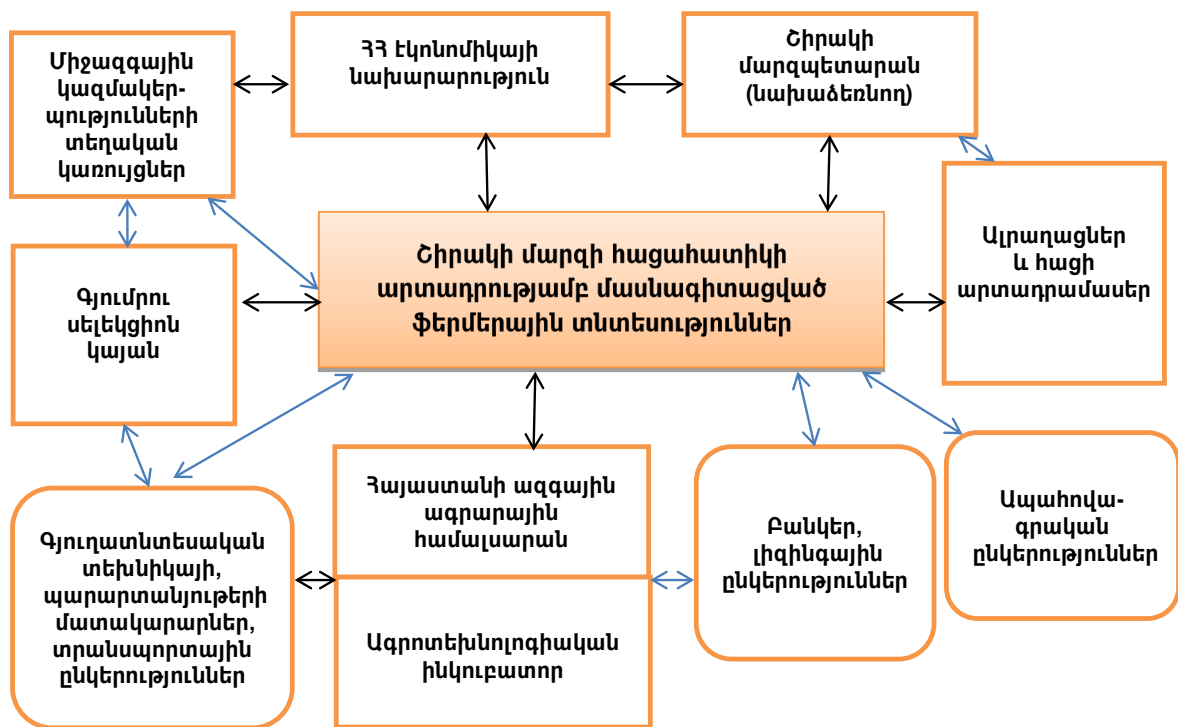
Կանադայում ցորենի ազգային կլաստերն իրականացնում է գյուղատնտեսական տարբեր հաստատությունների, համալսարանների, հետազոտական կենտրոնների կողմից ներկայացված նախագծեր՝ ուղղված ֆերմերային տնտեսությունների եկամտաբերության մակարդակի, բերքատվության բարձրացմանը, ցրտադիմացկուն, հիվանդությունների և վնասատուների նկատմամբ բարձր դիմադրողականությամբ նոր սորտերի մշակմանը: Չարկ է նշել, որ ցորենի կլաստերի զարգացման ծրագիրը նախատեսված է 2018-2023 թթ. համար. նախագծերի ֆինանսավորումը կազմում է

25 մլն դոլար (Կանադայի ցորենի ազգային կլաստերի պաշտոնական կայքէջ, www.wheatresearch.ca):

Ռուսաստանում հացահատիկային կլաստերի զարգացման ծրագրի նպատակը ֆերմերային տնտեսությունների և վերամշակող կազմակերպությունների արտադրատնտեսական գործունեության արդյունավետության բարձրացումը, իրացման ծավալների և աշխարհագրության ընդլայնումն է: Ծրագրի հիմնական խնդիրներն են արդյունավետ համագործակցության շնորհիվ կլաստերի մասնակիցների մրցունակության բարձրացումը, համատեղ նախագծերի իրականացումը, փոքր և միջին ինովացիոն կազմակերպություններին աջակցումը, արտադրական և տեխնոլոգիական ենթակառուցվածքի զարգացումը, նոր աշխատատեղերի ստեղծումը և այլն (Программа развития Первого зернового кластера, 2019):

Չայաստանում ագրարային քաղաքականության և պետական աջակցության առանցքը պետք է կազմի հացահատիկի, մասնավորապես ցորենի արտադրության ինտենսիվացմանն ուղղված ծրագրերի իրականացումը, ինչի արդյունքում կմեղմվի ամբողջական առաջարկի ծավալի ապահովման կախվածությունը ներմուծումից:

Շիրակի մարզում հացահատիկային կլաստերի կառուցվածքային մոդելը ներկայացված է գծապատկերում:

Գճ. Շիրակի մարզի հացահատիկային կլաստերի կառուցվածքային մոդել (կազմվել է հեղինակների կողմից):

Հայաստանում գերակա նշանակության ոլորտներում կլաստերների ձևավորումը կնպաստի տեղական արտադրության մթերքով բնակչության ապահովման մակարդակի բարձրացմանը: Շիրակի մարզում նախագծվող հացահատիկի արտադրության կլաստերի «միջուկը» հացահատիկի արտադրությամբ մասնագիտացված ֆերմերային տնտեսություններն են: Մոդելով նախատեսվում է պետական կառույցների, գիտակրթական հաստատությունների, Ագրոբիզնեսի և գյուղի զարգացման կենտրոնի (CARD), Եվրասիա համագործակցության հիմնադրամի, լիզինգային ընկերությունների (ACBA Leasing, AgroCredit), ՄԱԿ-ի պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպության (FAO) տեղական կառույցի և այլ շահագրգիռ մասնակիցների համագործակցություն:

Կլաստերային նախաձեռնություն իրականացնող սուբյեկտների արդյունավետ համագործակցության նպատակով անհրաժեշտ է մշակել կլաստերի գործարկման ճանապարհային քարտեզ: Ըստ կատալիտիկ կլաստերային քաղաքականության՝ կառավարման մարմինը շահագրգիռ կողմերը կապող օղակ է, որը որոշակի ֆինանսական աջակցություն է ցուցաբերում ծրագրի իրականացմանը և նպաստում համագործակցության ընդլայնմանը: Այսինքն՝ այն կարող է դիտարկվել նաև որպես կլաստերի «միջուկ»:

Շիրակի մարզի հացահատիկային կլաստերի զարգացման ծրագրի գլխավոր նպատակը պետք է լինի մարզի ֆերմերային տնտեսություններում բերքատվության և շահութաբերության մակարդակի բարձրացումն ու մրցունակության ապահովումը, որոնց կարելի է հասնել նորմաձուլությունների՝ խելացի (smart) տեխնոլոգիաների ներդրման միջոցով: Այսպես՝ հացահատիկային կլաստերի տեղեկատվական ապահովման համակարգի ստեղծումը նպաստում է անհրաժեշտ տվյալների ավտոմատ կերպով հավաքագրմանը, մշակմանը, պահպանմանը, վերլուծությանը, ըստ նշանակության կիրառմանը:

Անօդաչու թռչող սարքերի (դրոնների) կիրառումը հատկապես արդյունավետ է հացահատիկի, եգիպտացորենի, գարու դաշտերի համար: Հաշվարկների համաձայն՝ մոտակա հինգ տարիների ընթացքում աշխարհում պարենի և գյուղատնտեսության ոլորտն անօդաչու թռչող սարքերի կիրառմամբ կգբաղեցնի երկրորդ հորիզոնականը (ՄԱԿ-ի պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպություն, www.fao.org): Այդ սարքերը հնարավորություն են տալիս ստանալ լրացուցիչ եկամուտ, քանի որ իրականացնում են մի քանի գործառնությամբ՝ քարտեզագրում, լուսանկարահանում, պարարտացում և այլն: Դրանց միջոցով հնարավոր է բույսերի ամբողջ վեգետացիայի ընթացքում ստանալ անհրաժեշտ տվյալներ, ախտորոշել հիվանդությունները և սևուցման խնդիրները հայտնաբերել զարգացման վաղ փուլում:

Տվիչների և GPS մոնիտորինգի համակարգի ներդրումը հնարավորություն է տալիս ագրարային ոլորտում

արդյունավետ կառավարել ռիսկերը, կտրուկ նվազեցնել հացահատիկի արժեզրթայի կորուստները:

Տեխնիկայի մոնիտորինգի համակարգի կիրառումը կարող է նպաստել նորոգումների ժամանակին իրականացմանը:

Եզրակացություն

Շիրակի մարզում հացահատիկային կլաստերային համակարգի ձևավորման և գործարկման ծրագրի նախաձեռնումն ու իրականացումը կնպաստեն ինովացիայի, գիտության և տեխնիկայի նվաճումների ներգրավմամբ բիզնես մրցունակության ապահովմանը: Պարենային անվտանգության ապահովման տեսանկյունից այն կգործի սիներգետիկ ազդեցություն:

Կլաստերացման տեսական և գործնական ուսումնասիրությունների համաձայն՝ հացահատիկային տնտեսությունում կլաստերային մոտեցումների կիրառումը տնտեսապես նպատակահարմար է և ունի մի շարք առավելություններ.

- գյուղացիական տնտեսությունների կայուն զարգացման պայմանների ապահովում, վարկի ստացման երաշխիքային հնարավորությունների ընդլայնում,
- նոր տեխնոլոգիաների, գիտելիքների կիրառման կայուն համակարգերի ներդրում,
- ինովացիոն ներդրումներով և ներտնտեսային մասնագիտացմամբ պայմանավորված՝ կլաստերում ընդգրկված տնտեսությունների և ձեռնարկությունների շահավետ մրցակցության ապահովում,
- տնտեսավարողների առավել կայուն տնտեսական կապերի և համագործակցության շնորհիվ փոքր ու միջին ձեռնարկությունների զարգացման նպաստավոր պայմանների ստեղծում:

Ըստ հետազոտությունների՝ Շիրակի մարզի հացահատիկային կլաստերի զարգացման ծրագիրը պետք է նպատակաուղղված լինի մարզի ֆերմերային տնտեսություններում մշակաբույսերի բերքատվության և շահութաբերության մակարդակի բարձրացմանն ու մրցունակության ապահովմանը: Հացահատիկային տնտեսության արդյունավետ վարման և ռեսուրսների նպատակային օգտագործման համար առաջարկվում է ներդնել նորարարական տեխնոլոգիաներ, մասնավորապես՝ ստեղծել կլաստերի գործունեության տեղեկատվական ապահովման, GPS մոնիտորինգի համակարգեր, կիրառել անօդաչու թռչող սարքեր, տվիչներ, բլոկչեյն տեխնոլոգիաներ:

Գրականություն

1. Կանադայի ցորենի ազգային կլաստերի պաշտոնական կայքէջ, www.wheatresearch.ca/wheat-cluster (դիտվել է՝ 10.09.2020 թ.):

2. Հայաստանի Հանրապետության Շիրակի մարզը թվերով. - Եր., 2019:
3. Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական վիճակը 2019 թվականի հունվար-դեկտեմբերին. - Եր., 2020:
4. Հայաստանի Հանրապետության Էկոնոմիկայի նախարարության պաշտոնական կայքէջ. www.mineconomy.am (դիտվել է՝ 12.09.2020 թ.):
5. ՀՀ ազգային պարենային հաշվեկշիռ, 2015-2019 թթ.:
6. Պարենային ապահովություն և աղքատություն, 2020 թ. հունվար-հունիս, https://www.armstat.am/file/article/f_sec_2_2020_3.pdf (դիտվել է՝ 20.10.2020 թ.):
7. ՄԱԿ-ի պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպության պաշտոնական կայքէջ, www.fao.org/digital (դիտվել է՝ 18.09.2020 թ.):
8. 2019 թվականի փետրվարի 8-ի N 65-Ա որոշմամբ ընդունված ՀՀ կառավարության ծրագիր, www.gov.am (դիտվել է՝ 15.09.2020 թ.):
9. Асаул А.Н. Организация предпринимательской деятельности. - СПб., 2005. - 368 с.
10. Программа развития Первого зернового кластера: Постановление Правительства Новосибирской области от 24.12.2019. - N 496.
11. Enright, M. (1992). Why are Clusters the Way to Win the Game? World Link, - N 5, - pp. 24-25.
12. Enright, M. J. (2000). Survey on the Characterization of Regional Clusters: Initial Results. Working Paper // Institute of Economic Policy and Business Strategy: Competitiveness Program, University of Hong Kong, - N. 2.

Формирование зернового кластера в Ширакской области РА - как фактор обеспечения продовольственной безопасности

С.Е. Восканян, М.Э. Ованнисян

Национальный аграрный университет Армении

Ключевые слова: *зерновой кластер, пищевая безопасность, государственная поддержка, уровень самодостаточности, инновационные технологии*

Аннотация. Формирование кластеров в аграрном секторе Армении рассматривается как фактор преодоления существующих препятствий в регионах, а также в продовольственных цепочках стоимости продуктов питания, повышения экономической эффективности производства зерна и, как следствие, обеспечения продовольственной безопасности.

Реализация программы внедрения зернового кластера в Ширакской области РА подразумевает применение инновационных технологий, эффективных систем ведения хозяйства, целевое использование ресурсов, обеспечение конкурентной среды, повышение уровня урожайности и рентабельности зерна.

Development of Cluster System for Grain Production in the Shirak Region of the RA as a Factor of Ensuring Food Security

A.Ye. Voskanyan, M.E. Hovhannisyan

Armenian National Agrarian University

Keywords: *grain cluster, food security, state support, self-sufficiency level, innovative technologies*

Abstract. Formation of a cluster system in the agricultural sector of Armenia could enable to handle the current obstacles in the food value chain and to increase the economic efficiency in grain production.

Implementation of the program on introducing a cluster system for cereal crop production in the Shirak region of the RA implies application of efficient branch management systems and innovative technologies in the farm households, targeted resource utilization, provision of competitive environment, as well as increase in the yield capacity and profitability of the cereal crops.

*Ընդունվել է՝ 01.12.2020 թ.
Գրախոսվել է՝ 24.01.2021 թ.*